

Наспроти истакнувањето на авторите скромни толковни амбиции, факт е дека по оваа книга на Муравјев, за јазикот и стилот на Хераклит веќе не може да се говори како порано. Тој го издигна нивото на истражувањето на јазикот и мислата на овој антички философ до извонредни височини. Тие обврзуваат на еден нов критички пристап.

Виштомир Мишевски
Филозофски факултет, Скопје

CHRISTINA SCHEFER: *Platons unsagbare Erfahrung. Ein anderer Zugang zu Platon*. Schwabe & Co. AG Verlag, Basel 2001. 276 p.

Насловот на оваа книга доволно укажува на настојувањето на нејзината авторка да понуди едно ново толкување на Платоновата философија: таа нуди нов пристап кој се потпира на убедувањето дека Платон изворно може да се протолкува и сфати врз основа на неговото непосредно религиозно доживување. Платоновата мисла во суштина е израз на еден посебен вид на религија која се заснова на култот и митот.

Пристапувајќи кон деталната обработка и аргументација на овој свој начелен став, К. Schefer уште во уводните страници истакнува дека своето убедување го изградува врз основа на искуствата на германската толковна традиција од поново време, а посебно во однос на постигањата на Тибингеншката школа. Впрочем, тој толковен пат е лесно препознатлив и во самата глобална структура на книгата која е поделена на три тематски целини.

Првиот дел претставува наедно приказ и критика на достигнувањата на Тибингеншката школа. Нејзините основоположници тргнуваат од ставот дека традиционалната претстава за Платоновата философија како учење за идеите што се изградува под влијание на германскиот класичен идеализам, а потоа и од страна на Шлегел и Шлаермахер не одговара на суштинската порака на античкиот философ. Во тој дух пишуваат и неокантијанците на почетокот на дваесеттиот век, на пример П. Наторп кој во своето дело *Platons Ideenlehre* истакнува дека во центарот на Платоновата мисла секогаш останува учењето за идеите кое јасно може да се иследи во пишуваните и објавени дијалози од самиот Платон.

Наспроти оваа класична интерпретација, кон средината на дваесеттиот век се јавува мислењето дека истражувањето на мисловното јадро на овој антички философ треба да го напушти подрачјето на запишаните дијалози и да се сврти кон усното излагање на учителот во Академијата на чие посебно значење укажува уште Аристотел именувајќи го како *ἄγραφα δόγματα*. Анализата на сведоштвата на овој план (од страна на Н. J. Krämer, K. Gaiser и другите претставници на Тибингеншката школа) покажува дека учењето за идеите изложено во текстовите не се централна тема на Платоновата философија туку поскоро учењето за принципите кое е главна содржина на неговото усно, „непишано учење“ кое било упатено на избраните ученици во

затворениот круг на Академијата. Тие принципи (ἀρχαί) Платон ги нарекува и причина (αἴτια), елементи (στοιχεῖα), Едно (ἓν) или врвно Добро (ἀγαθόν) и ја означуваат излезната позиција на неговата мисла.

Сепак, оваа концепција продуцира од своја страна недоумици кои бараат разрешување. Истакнувајќи ја неможноста да се решат низа апории на идејните парадигми што во Платоновата мисла ги открива Тибингеншката школа, К. Schefer упатува на излезот од рамките што ги воспостави „учењето за принципите“ и премин во еден друг, сосема поинаков амбиент. Имено, главната теза на оваа книга е дека изворната инспирација на Платоновата философија се наоѓа отаде областа на философијата. За да се разбере смислата на философската порака во крајна инстанца потребно е да се навлезе во подрачјето на личното религиозно доживување на светот кое во Академијата отсекогаш се негувало.

Меѓутоа, Schefer истакнува дека тоа изворно доживување не само што не може да се изрази со пишуваниот збор, туку воопшто не може да се приопшти со зборови; тоа припаѓа во сферата на неискажливото (ἄρρητον). Таквото искуство не е ниту „онтолошко“ ниту пак „божествено“ во философска смисла; тоа е упатено на живото религиозно доживување на античкиот култ и мистериите. Платоновото напишано учење се потпира токму на ова неискажливо искуство.

Во вториот дел од книгата се укажува на значењето на религиозниот момент во Платоновото учење на еден поширок план, додека во третиот дел авторката посебно се свртува кон улогата и значењето на култот на богот Аполон во делото на Платон, но уште повеќе во животот на Академијата чиј одраз само делумно може да се насети во пишаните документи. Како клучни сведоштва за истакнатото место на Аполон во философските списи се наведуваат обраќањето до овој бог спореден со сонцето во *Државата* (обработено во книгата од 120 до 136 стр.) и сликата на свештеното патување на коработ до Аполониовиот остров Делос кое е изложено во *Фајдон* (анализирано во книгата од 136-154). Според К. Schefer, и двете наведени слики упатуваат не само на суштината на дијалозите во кои се предадени, туку воопшто на суштината на Платоновата мисла (стр. 136). Тие ја означуваат излезната позиција на неговата философија во целина.

Без таа религиозна заднина, додава авторката, логосот на Платон не може да биде разбран. Дијалектиката, како што Платон често нагласува, е подготовка за повисоко согледување на нештата, но самото доживување на нештата е недијалектичко и се постигнува од страна на посветеникот како ненадејна искра, блесок во рамките на култот на мистериите.

Јасно е дека ова претставува преобраќање на вообичаениот однос меѓу философијата и религијата; тука религијата не е заради философијата, туку философијата е заради религијата, религија сфатена како вистинско доживување на Светото. Самиот Платон нè наведува на тоа врз основа на неговите постојани алузии на мистериите како и со религиозните рамки во кои се одвиваат дијалозите, постојаното инсистирање на религиозниот момент во крајна линија.

Schefer подвлекува дека во досегашните истражувања на Платон овој религиозен аспект се толкуваше како „метафорично“ изразување. Меѓутоа, гледано од оваа нова позиција, Платон не ги користи

митските слики и терминологија како нешто надворешно; напротив, неговата философија добива улога на посветување во мистериите.

На оваа своја воопштена концепција авторката ѝ дава посебна, развојна димензија. Платон започнува во своите дијалози со учењето за идеите кое може на литерарен (пишувачки) начин да се подучува и изрази, потоа преминува кон усното учење за начелата (принципите) коешто се изложува само во затворениот круг на Академијата: тоа на крајот завршува со култното (мистичко) доживување на нештата коешто веќе не може ниту писмено ниту усно да се соопштува и подучува. Средишна точка во Академијата бил говорот согласен со Светото, принесувањето жртви и молење и празнување на религиозни празници. Во овој религиозен контекст секое метафорично толкување губи реална почва. Со тоа губи вредност и раширеното толкување дека религиозната рамка кај Платон е само митска форма на логичко-поимното учењето за идеите.

На крајот, треба да се истакне дека толкувањето на Schefer не подразбира отфрлање и апсолутно надминување на поранешните толковни образци на Тибингеншката школа или на другите што ѝ претходеа; тоа поскоро е пренесување на тежиштето од „учењето за идеите“ и „непишаното учење“ кон нов, стожерен поим на религиозно доживување на Аполон кај Платон. Тука Аполон веќе не е метафора за Доброто туку име на живиот бог.

Оттука, сите досегашни претстави за Платон се историски обусловени и се одраз на една епоха. Романтизмот бараше философ-уметник и таков откри кај Платон, добата на науката трагаше по философ-научник и тоа не го откри во Платоновите дијалози, туку во неговото напишано учење. К. Schefer својот пристап го дефинира како тематизирање на историчноста и временитоста на рецепцијата на Платоновата мисла.

Витјомир Миџевски
Философски факултет, Скопје

J. G. YOUNGER: *Music in the Aegean Bronze Age*. (Studies in Mediterranean Archaeology and Literature, Pocket-Book 144) Paul Åströms Förlag, Jonsered (Sweden), 1998. pp. 109, 21 cm.

Оваа мала монографија е дел од познатите едичии на Paul Åström за музиката и музичките инструменти во бронзеното доба во Егејот, проучувани, главно врз база на археолошките сведоштва. Авторот се обидел да ги собере, речиси, сите материјални сведоштва за постоење на музиката и музичките инструменти во бронзеното доба во Егејот. Многубројните толкувања се поткрепени со обемна библиографија, која се состои од 186 единици, со каталози на: остатоци од инструменти, ликовни претстави, печати и отпечатоци, скулптури, теракоти и знаци од критските писма. На почетокот на делото е дадена и хронолошка табела на можните периоди кога се појавуваат инструментите во Егејот, датирани напоредно според хронологиите на Худ (1978) и Манинг (1995).